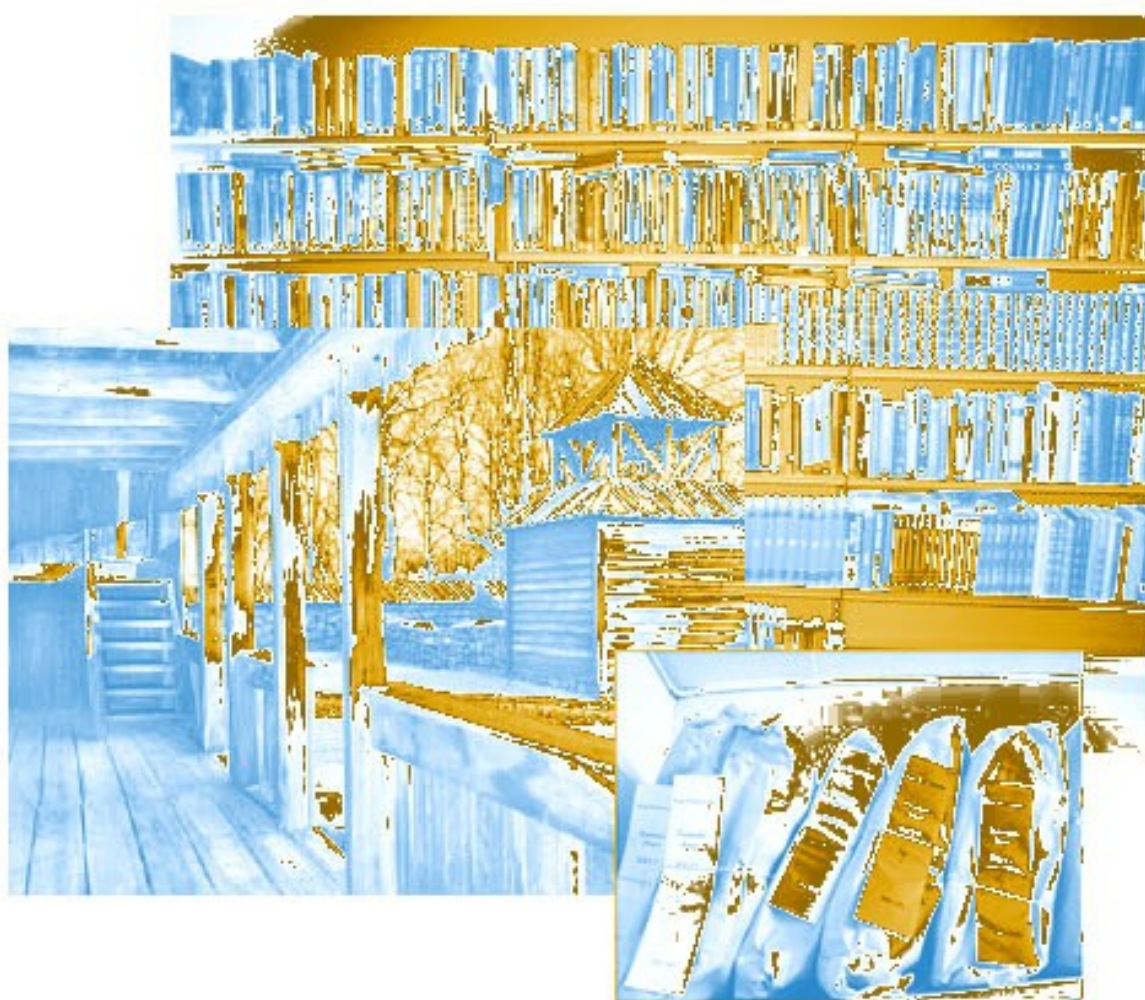

Kortversjon av rapport

Prosjektet

”Østfolds kulturhistorie digitalt
formidlet”

Av Stine Malterud

Østfold fylkesbibliotek

Bakgrunn for prosjektet ”Østfolds kulturhistorie digitalt formidlet”

Rundt i ulike institusjoner og private samlinger i Østfold fylke finnes det mengder av spennende materiale som på ulikt vis hører inn under den lokale kulturarven vår. Det dreier seg om boklig materiale, arkivmateriale, foto, lyd, film og gjenstander som har med vår nære eller fjerne fortid å gjøre og som mange kunne tenke seg et nærmere kjennskap til. Data-alderen åpner for mange og nye muligheter, men til nå har man totalt sett kommet relativt kort i arbeidet med digitalisering av denne kulturarven. Det har derfor over lengre tid vært et ønske om et samarbeid om digitalisering og formidling innen arkiv, bibliotek og museum i Østfold fylke.

Representanter fra bibliotek- og museumssektoren har hatt kontakt siden høsten 2006 med tanke på et slikt samarbeid. (Høsten 2007 ble det arrangert et felles faglig seminar med tema formidling der også arkivsektoren deltok).

Våren 2008 lyste ABM-utvikling ut midler til et digitaliseringsprosjekt der ønsket var at 2-3 fylker skulle utarbeide regionale handlingsplaner. Østfold fylkesbibliotek og Østfoldmuseet sendte en felles søknad om prosjektmidler, men fikk senere avslag på grunn av at arkivsektoren ikke hadde vært tilstrekkelig vektlagt. Det skulle imidlertid by seg en ny mulighet da ABM-utvikling også satte av prosjektmidler til ”Utvikling av digitalt innhold og tjenester”. Høsten 2008 ble det avholdt et nytt møte, denne gangen med arkivsektoren representert ved Østfold interkommunale arkivselkap, og man utarbeidet en prosjektsøknad med tittelen ”Østfolds kulturhistorie digitalt formidlet”. I dette prosjektet ønsket man å legge et grunnlag for et varig ABM-samarbeid ved å

- Kartlegge hva som er gjort av digitalisering
- Skaffe oversikt over planer for digitalisering
- Prioritere det som det haster mest med å digitalisere
- Velge ut noen sentrale emner som skal gjøres tilgjengelig via Kulturnett Østfold med spredning til andre relevante nettsteder
- Markedsføre dette overfor aktuelle målgrupper etter en fastsatt plan

Målet var å gjøre et utvalg av Østfolds historie, kulturarv og kulturhistorie digitalt tilgjengelig, samtidig som prosjektarbeidet ville kunne danne et solid grunnlag for videre arbeid med en regional handlingsplan.

Man fikk positivt svar på søknaden våren 2009, med bekreftelse på støtte ut 2009. Prosjektleder ble ansatt juni 2009 og i desember 2009 ble det innvilget videre støtte til prosjektet ut 2010.

Kartlegging av digitalisert materiale innen ABM-institusjonene i Østfold, høsten 2009. Kort sammendrag av undersøkelsen, - for mer detaljerte opplysninger se prosjektrapport.

Totalt svarte 30 institusjoner på undersøkelsen. Av disse var 8 arkiv, 13 bibliotek, 8 museum og 3 annet. Grunnen til at dette sammenlagt er mer enn 30 er at et par av institusjonene har flere funksjoner.

63,3 % av institusjonene oppgir at de ikke har digitale samlinger. (Her må det bemerkes at dette spørsmålet kan ha blitt tolket noe ulikt. For eksempel er det innenfor bibliotek enkelte institusjoner som har svart positivt og enkelte som har svart negativt på dette spørsmålet, Noen tolker for eksempel lydbøker som digitale samlinger mens andre ikke gjør det samme).

56,7 % utfører ikke digitalisering.

Svarene viser at det finnes en del utstyr på institusjonene, men noen kan ha flere ting, mens andre har lite. Sammenlagte tall viser :

73,3 % har dokumentskanner

36,7 % har fotoskanner

50 % har digitalt kamera

6,7 % har lydutstyr

3,3 % har filmutstyr

16,7 % har annet

63,3 % produserer ikke digitale fortellinger, artikler, utstillinger eller multimedieproduksjoner. Her er alle kategoriene innlemmet i ett spørsmål.

Prosenten blir enda høyere når det senere i undersøkelsen blir spurt om hver enkelt av de forskjellige kategoriene. Da svarer 83,3 % negativt.

73,3 % har ikke samarbeidet med andre om digitaliseringsprosjekter.

Som tallene under viser, vurderer godt over halvparten av institusjonene sin kompetanse som mangelfull. (noen har krysset av for to svar).

13,3 % - fullgod

36,7 % - brukbar

63,3 % - mangelfull

På spørsmål om hvor viktig det er for institusjonen å gjøre samlingen digitalt tilgjengelig er svarene :

10 % helt avgjørende

56,7 % - ganske viktig

23,3 % - uviktig

Svaret på dette spørsmålet kan ha å gjøre med institusjonens og samlingenes art, men kan også se ut til å være påvirket av personalets (subjektive) holdning.

66,7 % har ingen plan for digitalisering av samlingen.

76,7 % har ingen planer om å leie tjenester for å få hjelp med digitalisering.

Det ser ut til å være noe interesse for et regionalt samarbeid :

53,3 % om digitalisering

40 % om langtidslagring

40 % om publisering

10 % vil gjøre alt selv

(se evt. nærmere beskrivelse av hver institusjon).

Selve undersøkelsen har hatt noen svakheter :

Dersom man ikke svarer positivt på om institusjonen utfører digitalisering, hopper man samtidig over spørsmålene om hvilke program institusjonen benytter og hvilke backup-løsninger man har. Dette kunne vært greit å vite dersom institusjonen senere ønsker å digitalisere og ha et samarbeid med andre.

Undersøkelsen har skullet dekke tre sektorer som til dels er ganske ulike. Enkelte institusjoner, - en del små arkiv og bibliotek, har ikke helt sett hensikten med å være med i denne kartleggingen. Museene med sine store og varierte samlinger er nok den institusjonstypen som undersøkelsen har passet best for.

Allikevel har det kommet for en dag at flere institusjoner innen bibliotek og arkiv har materiale i samlingene sine som kan egne seg for digitalisering og publisering.

Få institusjoner produserer digitale fortellinger. Dette ser ut til å ha sammenheng med hvorvidt personalet har hatt anledning til å være med på kurs og lære seg teknikken. Det er å håpe at jo flere som får anledning til å lære teknikken, jo flere vil se mulighetene til å produsere digitale fortellinger basert på materiale fra samlingene.

Økonomi spiller antagelig en stor rolle i forhold til mulighetene man har for digitalisering.

Få institusjoner har satt av midler til dette og digitaliseringen må da inngå i vanlig arbeidstid.

De fleste har ikke denne ekstra tiden og dette vanskeliggjør større digitaliseringsoppgaver.

Man kan evt. se for seg muligheter som å samarbeide med skoler og historielag, eller benytte seg av personer som er utplassert i forbindelse med arbeidstrening og lignende.

Flere institusjoner har heller ikke velegnet utstyr til en kvalitetsmessig god digitalisering.

Det er en avveining om hver enkelt institusjon skal kjøpe inn dette eller om det er mer fornuftig å lage en form for digitaliseringssentraler.

Man kommer heller ikke utenom at det kan eksistere et holdningsproblem i forhold til viljen til å digitalisere og dele med seg.

Det bør nevnes at Østfoldmuseene de siste årene har fått støtte til ulike digitaliseringsprosjekt, og på grunn av dette har hatt en jevn utvikling når det gjelder digitalisering. Østfoldmuseene består imidlertid av mange avdelinger, så videre og mer økonomisk støtte vil være nødvendig fremover.

Materiale som står i fare for å bli forringet eller gå tapt

Ved mange ABM-institusjoner kan det befinne seg materiale som på ulikt vis risikerer å bli forringet eller gå tapt. Dette kan skje ved fysisk slitasje og uhell, men også lagring over lang tid kan for enkelte medier forårsake skader. Som eksempler på slikt materiale kan nevnes kassetter og videoer som over tid kan avmagnetiseres, foto og film som er lagret ved feil temperatur og fuktighet, glassplatenegativer som kan bli knust.

Det er derfor viktig at det blir registrert hva som befinner seg av materiale som er i faresonen og i hvilken forfatning dette er. Det er også viktig at institusjonene lager en plan for digitalisering av slikt materiale.

En foreløpig registrering viser materiale i denne kategorien innenfor enkelte ABM-institusjoner i Østfold fylke. Man må nok ta høyde for at det befinner seg mer av slikt materiale i institusjoner, historielag etc., men at dette ikke fremkommer fordi man ikke har fullstendig oversikt.

Eksempel på bevaring

Som et eksempel på hva man kan gjøre for å bevare denne typen materiale har prosjektet valgt å benytte midler til å digitalisere 150 timer (av 1030) opptak av gamle intervjuer fra Borgarsyssel Museums samlinger. Disse kassetene vil med tiden stå i fare for å bli avmagnetisert selv om de oppbevares forholdsvis trygt. Selv om hovedhensikten i denne omgang er bevaring, vil man muligens finne at noe av materialet kan publiseres på nettet. Dette gjelder for eksempel gamle sanger som befinner seg enkelte steder i materialet. Disse er av interesse for Østfold Musikkråd som har et eget prosjekt knyttet til gammel folkemusikktradisjon fra Østfold. De har opprettet et eget nettsted www.folkemusikkiofold.no der de legger ut opptak av gamle viser og låter (se beskrivelse i del 6).

Praktisk arbeid i prosjektet

Ett av prosjektmålene går ut på å gjøre et praktisk arbeid i forhold til utvalgte deler av Østfolds kulturhistorie. Prosjektleder har derfor laget nettutstillinger, digitale historiefortellinger (alene og i samarbeid med Østfoldmuseene og Moss bibliotek), arrangert kurs i digitale historiefortellinger og skannet inn lokalhistorisk materiale som for eksempel gamle manntallslistene for Halden bibliotek. I tillegg er det som nevnt over, brukt prosjektmidler til å digitalisere gamle lokalhistoriske intervjuer.

Distribusjon og formidling av digitalisert materiale

De ulike institusjonene i fylket må komme frem til gode strategier for hvordan man skal presentere digitalisert materiale for brukerne. Det kan bli behov for drøftinger om samhandling og felles standarder. Et viktig mål må være å komme frem til gode brukervennlige løsninger.

Distribusjon og formidling av digitalisert materiale kan for eksempel skje på to måter :

- En felles portal der alt digitalisert materiale kan presenteres.
- Alt digitalisert materiale skal kunne tas ut og presenteres i de løsningene som hver institusjon finner formålstjenelig. Det være seg egne nettløsninger eller nasjonale som f.eks Digitalt Museum. En snakker her om feeder tjenester og ikke bare en link.

Det er derfor viktig at de lokale løsningene kan samhandle med både de nasjonale og de internasjonale standardene.

Stortingsmelding om digitalisering og signal fra statlig hold til regionene

Stortingsmelding nr.24 (2008 – 2009) har tittelen ”**Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv**” og setter fokus på hvilke ønsker og forventninger staten har for fremtiden når det gjelder digitalisering innen ABM-sektoren.

Planen har som overordnet perspektiv å være med på å utvikle det digitale samfunnet. Dette dreier seg om å ta vare på kulturarv for kommende generasjoner, fremme demokrati,

identitet, opplevelse, læring og kunnskap. Enten det dreier seg om digitalisering av materiale eller om digitalt skapt materiale.

Det vil være et hovedmål ved digitaliseringen å gjøre kultur- og kunnskapskildene lettere tilgjengelige for brukerne og legge til rette for at kulturarvsinstitusjonene innenfor lover og regelverk kan stille til disposisjon i digital form så mye som mulig av det kildematerialet som institusjonene forvalter.

Det vil også være et mål at digitalisert materiale (av gjenstander som eksisterer) skal behandles i et langtidsperspektiv, - ikke måtte digitaliseres på nytt og på nytt. Sikring av digitalt materiale bør skje med gjensidig lagrede kopier på minimum to forskjellige lagringsteknologier på geografisk adskilte steder.

Det er tenkt at Nasjonalbiblioteket skal være hovedaktør i digitaliseringsarbeid på bibliotekfeltet men vil samtidig være en mottaksinstitusjon for alle medier. Arkivverket skal ha tilsvarende operativt ansvar på arkivside. ABM-utvikling skal ha koordinerende og tilretteleggende oppgaver for museer og privatarkiv utenfor Arkivverket, men ingen direkte operative oppgaver i digitaliseringssammenheng. Meldingen peker på behovet for etablering av felles, nasjonale standarder for innhenting, registrering, lagring og formidling.

Meldingen har en sterk fokusering på den sentral-statlige delen av kultur- og kunnskapsressursene, men mindre på regionalt og lokalt perspektiv.

Regjeringens politikk for digital sikring og tilgjengeliggjøring av samlingene i arkiv, bibliotek og museum er avgrenset til institusjoner med tilskudd fra Kultur – og Kirkedepartementet og Kunnskapsdepartementet.

Strategi for digitalisering

Strategiene tar utgangspunkt i regionale og nasjonale målsettinger uttrykt i stortingsmeldinger i tillegg til informasjonen som kom frem gjennom den lokale kartleggingen.

Praktisk arbeid

- Styrke satsningen ved å bygge opp et sentralt tilbud i fylket med sentralt ansvar for utføring av digitalisering. Et slikt senter må ha sterk fagkompetanse på skanning, lagring, kommunikasjon og opphavsrettslige spørsmål.

Eventuelt et senter innenfor hver sektor – arkiv, bibliotek og museum.

- Småskala digitalisering utført lokalt bør skje med rådgivning fra den (de) større digitaliseringstjenesten(e) for å sørge for sammenfallende standarder etc.

Kompetansebygging

- Stort fokus på kompetansebygging innen digitalisering og formidling.
- Sørge for kommunikasjonslinjer mellom den sentrale digitaliseringstjenesten, ABM-institusjonene og lokale aktører i fylket.
- Arrangere regionale samlinger med kurs og temamøter for å informere og drive kompetansebygging.

Formidling

- Arrangere årlige ABM-samlinger i fylket med stort fokus på digitalisering og formidling.
- Bruke Kulturnett Østfold aktivt som "utstillingsvindu" for det som skjer i fylket av digitalisering av kulturarven.

Opprettelse av et senter/ sentre for digitalisering

Situasjonen for digitaliseringsarbeidet i fylket i dag bærer preg av å være sporadisk og til dels lite gjennomtenkt med tanke på (lagring og) formidling. For å få i gang en ønsket utvikling må en ta et skritt videre og få en planmessig satsning der en har et samspill mellom lokalt, regionalt og nasjonalt arbeid. Det er også viktig at ABM- sektoren samarbeider med tanke på et felles søk. For å kunne delta i en tjeneste som felles søk (med evt. bestillingsfunksjon for bibliotekene) er det en forutsetning at institusjonene kan legge sine katalogdata til rette for automatisk innhenting til en felles nasjonal base over metadata.

Det bør derfor etableres en profesjonell digitaliseringstjeneste regionalt.

Dette /disse sentrene kunne også drive rådgivning i forhold til de "småskala" digitaliseringsoppgavene som kunne bli utført lokalt.

En må ha et langsiktig perspektiv på satsningen, og bør legge opp til en driftsmodell som etter hvert blir mest mulig selvfinansiert gjennom oppdrag fra aktørene : Fylke, kommuner, ABM-institusjoner og privat næringsliv i regionen. (Dette gjelder dersom man velger ett senter).

Behov for utstyr og infrastruktur

Sannsynlige behov :

Bibliotek : Utstyr som kan digitalisere av bøker i vanlig format, samt gamle tidsskrift og eldre aviser i storformat (A0).

Museum : Skanner som tar bøker og fotografier. Storformat (A0) for aviser, kart, protokoller, arkitekttegninger etc. Digitalkameraer.

Man kan også tenke seg at museene kan ha bruk for mer spesialisert utstyr som 3D skanner for digitalisering av fysiske objekter, fotoutstyr for 360 graders fotografering, mikroskopisk fotoutstyr og utstyr for digitalisering av alle typer filformater, lydkonverteringsutstyr.

Arkiv : Skanner for digitalisering av bøker og protokoller. (Mange arkiv i Østfold har dette).

Digitaliseringsutstyret kan deles inn i tre kategorier :

- Storskalautstyr . Mye av utstyret er så kostbart og kompetansekrevende at det ikke er aktuelt for innkjøp i den enkelte institusjon, og må derfor tenkes plassert i et større, sentralt kompetansesenter. Dette vil også gjelde utstyr som er ønsket av flere institusjoner, for eksempel skanner av storformat. Dette vil også kunne gi stordriftsfordeler i forhold til produksjon.
- Småskalautstyr. Utstyr av slik karakter at det bør finnes i de ulike institusjonene, for eksempel fotoutstyr, men som vil kreve god kompetanse for å kunne utnyttes på best mulig måte.
- Spesialutstyr. Utstyr for en spesiell type digitalisering, for eksempel til lyd.

Strategi for kompetanse

Digitaliseringsinstitusjonen må ha kompetanse på teknologi og utstyr, lagring, standarder, trygghet og regelverk, åndsverkslov m.m. Institusjonen bør samarbeide med nasjonale kompetansemiljøer som Nasjonalbiblioteket, Riksarkivet og andre.

En slik digitaliseringsinstitusjon bør også drive kompetansebygging i ABM-sektoren i fylket. I forhold til formidling til sluttbruker, - publikum, er for eksempel program knyttet til bruk av sosiale medier viktige satsninger for å gjøre institusjonene i stand til å gå nye veier i formidling og kommunikasjon. I tillegg vil personale som utfører konkrete digitaliseringsoppgaver lokalt, ha behov for utvikling av kompetanse for å ivareta kvalitet og kontinuitet.

Formidlingsverktøy/ portaler og samsøk

Alt digitalisert materiale bør kunne trekkes ut igjen og formidles gjennom en felles portal, og det samme må kunne gjøres av de lokale portaler/ nettsider til hver enkelt institusjon.

Verktøyene og portalene skal gi brukeren enkel og oversiktlig tilgang til kulturelt materiale (i Østfold). Formidlingen bør bygge videre på allerede eksisterende og nye regionale/ nasjonale løsninger og verktøy. Eksempler på slike relevante eksisterende løsninger er beskrevet i del 3.

Målgrupper

Et eventuelt digitaliseringscenter skal forholde seg til to ulike målgrupper :

1. Produsenter. Brukere som har behov for digitalisering av materiale.
2. Konsumenter. Brukere som ønsker tilgang til digitalisert materiale.

Målgruppene vil til dels gå over i hverandre. Målet må være å benytte formidlingsløsninger som gagnar begge målgrupper. Behovene og valg av løsninger for disse to målgruppene må til en hver tid balanseres.

Produsenter. Brukere som har behov for digitalisert materiale.

ABM-institusjonene

Den mest sentrale målgruppen i fylket er ABM-institusjonene. Digitaliseringen vil kunne styrke institusjonenes formidling av unike og verdifulle samlinger og nå ut til et bredt publikum.

Private bedrifter og organisasjoner

En annen målgruppe er private bedrifter med ønske eller behov om digitalisering av ulike typer materiale. (For eksempel arkitekttegninger, skipstegninger m.m.) Mye arkivmateriale fra nedlagte virksomheter og organisasjoner har stor historisk verdi og bør gjøres tilgjengelig ved digitalisering.

Privatpersoner

En tredje gruppe er privatpersoner som av ulike grunner har et ønske om å få et materiale digitalisert. I første omgang bør et slikt senter prioritere materiale fra private som på grunn av størrelse, dårlig forfatning etc. ikke lar seg digitalisere på hjemmebane.

Konsumenter. Brukere som ønsker tilgang til digitalisert materiale.

Dette er en uensartet gruppe med svært varierende behov. Eksempler på brukere i denne gruppen er :

Privatpersoner

Skole – og forskningsmiljø

Reiseliv

Bibliotek

Media

Man skal sørge for å favne flest mulig brukergrupper. Utfordringen er her å følge med i skiftninger i brukermønster, teknologi og arenaer for formidling og andre faktorer som fremmer tilgang til materiale.

Organisering

For å sette strategiene ut i livet er det behov for en trinnvis opptrappingsplan. Dersom konklusjonen er at man har behov for en sentral, profesjonell digitaliseringstjeneste regionalt må etableringen av denne få førsteprioritet. Dette vil gi mulighet til å komme raskt i gang med viktige og store digitaliseringsoppgaver i fylket, og ellers sørge for nødvendig kvalitet på det arbeidet som vil skje parallelt ute i ulike institusjoner, gjennom faglig og kompetent veiledning.

Handlingsplan for digitalisering

For å få til et forpliktende samarbeid mellom de ulike sektorene og en videre utvikling innen digitaliseringsarbeidet bør det vurderes å nedsette en gruppe som kan jobbe med å lage en handlingsplan for digitalisering for Østfold fylke.

Leder for prosjektet "Østfolds kulturhistorie digitalt formidlet" har valgt å legge prosjektrapporten nær opp til en handlingsplan når det gjelder form og innhold, og en eventuell handlingsplan for digitalisering for Østfold fylke burde derfor ha et godt grunnlag å bygge videre på.